

ks. dr hab. Mieczysław Polak, prof. UAM
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Teologiczny

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgra Leszka Mysiewicza, *Pisteologiczny aspekt procesu resocjalizacji osób pozbawionych wolności w świetle badań w Areszcie Śledczym w Olsztynie w latach 2017-2018*, Olsztyn 2020,
napisanej pod kierunkiem ks. dra hab. Marka Żmudzińskiego, prof. UWM.

Wprowadzenie

Posługa wobec osób uwięzionych należy do fundamentalnych dzieł chrześcijańskiego miłosierdzia. Swoje źródło znajduje w samej Ewangelii. Jezus odnosi do siebie słowa proroka Izajasza: „Duch Pański spoczywa na Mnie, ponieważ Mnie namaścił i posłał Mnie, abym (...) więźniom głosił wolność...” (por. Łk 4,18). Z kolei posługę wobec więźniów ustanowił warunkiem wejścia do królestwa Bożego: „Pójdźcie, błogosławieni Ojca mego, weźcie w posiadanie królestwo, przygotowane wam od założenia świata: (...), bo byłem w więzieniu, a przysłyszycie do Mnie” (por. Mt 25,34-36). Wskazania Jezusa dotyczące troski o więźniów realizowane są od samych początków działania kościelnych wspólnot. W każdym czasie uzyskują właściwą sobie specyfikę i przybierają różnorakie formy. Z reguły jednak posiadają odniesienie do wiary. Papież Franciszek podczas „Jubileuszu Więźniów” celebrowanego w ramach Nadzwyczajnego Roku Miłosierdzia powiedział; „Wiara, chociaż byłaby mała jak ziarnko gorczycy, może góry przenosić (por. Mt 17,20). Ileż razy moc wiary pozwalała wypowiedzieć słowo przebaczenia w warunkach po ludzku niemożliwych!”. Rozprawa doktorska mgra Leszka Mysiewicza wpisuje się w obszar badań pastoralnoteologicznych dotyczących znaczenia wiary w procesie resocjalizacji osób pozbawionych wolności, realizowanym w ramach duszpasterstwa więziennego.

Ogólna charakterystyka rozprawy

Przedstawiona do recenzji praca doktorska składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia i bibliografii. Posiada także wykaz skrótów, streszczenie w języku angielskim, aneksy (wykaz tabel i wykaz wykresów) oraz kwestionariusz ankiety, przy pomocy której Autor przeprowadził badania. Całość liczy 238 stron wydruku komputerowego. Główny problem badawczy dysertacji został przez Autora zawarty w pytaniu: „w jakim stopniu wiara w Boga, ukazana przez religijność, wpływa na proces resocjalizacji osadzonych, odbywających karę pozbawienia wolności w Areszcie Śledczym w Olsztynie?”. Na podstawie tak określonego problemu badawczego cel pracy został określony jako: „analiza stanu faktycznego zaangażowania więźniów w życie religijne, ukazujące ich wiarę w Boga w kontekście procesu resocjalizacji” (por. s. 11). Sformułowany w ten sposób główny problem badawczy oraz cel dysertacji znalazły odzwierciedlenie w poszczególnych rozdziałach rozprawy.

W pierwszym rozdziale Autor scharakteryzował proces resocjalizacji: jego założenia, cele i zasady, paradygmaty i przykładowe programy. Podejmując próbę zdefiniowania terminu „resocjalizacja” przedstawia jego rozumienie zawarte w publikacjach różnych autorów, zajmujących się tą tematyką. W kontekście tych określeń uściśla czym charakteryzuje się „resocjalizacja penitencjarna” stanowiąca przedmiot badań dysertacji. Całość kończy próbą sformułowania własnej definicji tego terminu. Następnie przechodzi do opisu przykładowych programów resocjalizacji (ART i HIOB), realizowanych w ośrodkach penitencjarnych, aby w tym kontekście ukazać cele resocjalizacji. Ich realizacja wymaga stosowania określonych zasad. Przedstawiając je, Autor odwołuje się do literatury przedmiotu. Za najważniejszą uważa „regulę wszechstronnego rozwoju osobowości wychowanka”. Wskazuje także na znaczenie psychoterapii w procesie resocjalizacji. W kolejnej części rozdziału opisane zostały paradygmaty metodyczne pedagogiki penitencjarnej. Stanowią one rozwinięcie i dopełnienie sformułowanych wcześniej zasad resocjalizacji penitencjarnej. Dalej przeanalizowano rozumienie i stosowanie terminu „resocjalizacja” w różnych dokumentach prawnych, odnoszących się do więziennictwa i systemu karnego w Polsce. Ta analiza kończy się konkluzją, że w uregulowaniach prawnych nie zdefiniowano jednoznacznie terminu „resocjalizacja”. Kolejnym zagadnieniem ukazany w pracy jest rola i znaczenie kadry penitencjarnej w procesie resocjalizacji. Przytaczając opinie różnych autorów Doktorant konkluduje, „iż rozmiar i zakres odpowiedzialności spadającej na funkcjonariuszy i pracowników jednostek jest niebywale duży. Również społeczne oczekiwania w aspekcie zabezpieczenia bezpieczeństwa społecznego i rzetelnego wypełniania obowiązków służbowych, mających na celu ponowną socjalizację więźniów, nie pozostają bez znaczenia” (por. s. 38). Rozdział kończy krótki opis uwarunkowań skuteczności oddziaływań penitencjarnych.

W drugim rozdziale pracy podjęta została problematyka istoty, miejsca, roli i znaczenia działalności pastoralnej Kościoła w procesie resocjalizacji. Autor wychodzi od ukazania zagadnienia opieki religijnej w więzieniach i zakładach karnych w świetle przepisów prawa. Następnie opisuje znaczenie duszpasterstwa więziennego w pracy penitencjarnej. Wychodząc od ukazania historycznego rozwoju duszpasterstwa więziennego Autor przedstawia jego obecny stan – strukturę organizacyjną, założenia metodyczne, takie jak: zasady i metody duszpasterskiej resocjalizacji oraz programy profilaktyczne i resocjalizacyjne posiadające wymiar religijny. W tym kontekście postrzegana jest też posługa i działalność kapelana więziennego, który realizując swoją posługę wobec więźniów, napotyka na różnego rodzaju trudności wynikające zarówno z uwarunkowań miejsca duszpasterzowania, jak i z różnych uregulowań kościelnych. Ponieważ pastoralna misja Kościoła w ośrodkach penitencjarnych nie ogranicza się tylko do działalności kapelanów więziennych, Autor dysertacji wspomina także o zaangażowaniu w resocjalizację religijną wiernych świeckich. Jakkolwiek istnieją różne grupy modlitewne i stowarzyszenia (np. „Bractwo Więzienne”), które odgrywają bardzo ważną rolę w pastoralnej misji Kościoła wobec osadzonych, to jednak ich działalność domagałaby się rozwoju, odnowy i zaangażowania większej liczby świeckich. W drugim rozdziale pracy znalazły się także szczegółowe zagadnienia, które odnoszą się do zamierzonych przez Autora badań. Są to: życie sakramentalne osadzonych, stosunek osadzonych do religii, efekt oddziaływania duszpasterskiego na postawy religijne osadzonych. Te części pracy stanowią teoretyczny opis głównych czynników badań własnych.

Rozdział trzeci dysertacji przedstawia metodologię badań własnych, jakie przeprowadził Autor rozprawy. Zagadnienia metodologiczne zawierają następujące elementy: przedmiot i cel badań, problemy badawcze i hipotezy, zmienne i wskaźniki,

narzędzia badawcze, środowisko i organizacja badań. Wprowadzenie do przedstawienia elementów metodologii badań własnych stanowi teoretyczny opis każdego z nich. Autor sięga tutaj do różnorodnych publikacji z zakresu metodologii badań społecznych i pedagogicznych. Przedmiot badań określa jako: „wiara w Boga ukazana poprzez religijność osób pozbawionych wolności” (s. 103). Cel: „uzyskanie stanu faktycznego zaangażowania więźniów w życie religijne ukazujące ich wiarę w Boga w kontekście procesu resocjalizacji” (por. s. 104). Główny problem: „w jakim stopniu wiara w Boga ukazana poprzez religijność wpływa na proces resocjalizacji osadzonych” (por. s. 106). Odnosząc się do powyższego Autor formułuje jedenaście szczegółowych hipotez badawczych, które mają zweryfikować zamierzone badania (por. s. 108-109), określa zmienne zależne i niezależne oraz wskaźniki. Zmienne niezależne to: „wiek, wykształcenie, spędzony czas w izolacji więziennej, czynniki wpływające na kształtowanie się wiary, ocena pracy duszpasterzy więziennych”. Z kolei zmienne zależne określono następująco: „stosunek do wiary i religijności, częstotliwość praktyk religijnych, korzystanie z poszczególnych sakramentów” (por. s. 110). Metodą zastosowaną w badaniach był sondaż diagnostyczny; narzędziem badawczym kwestionariusz ankiety. Kwestionariusz składający się z dwiętnastu pytań został dołączony do pracy. Środowiskiem, w którym przeprowadzono badania był Areszt Śledczy w Olsztynie. Wzięli w nim udział tymczasowo aresztowani, ukarani i skazani przebywający zarówno w Areszcie Śledczym w Olsztynie, jak i w Oddziale Zewnętrzny tegoż Aresztu. Autor dysertacji przedstawił także: procentowy udział ankietowanych z tych ośrodków, wiek badanych, wykształcenie, czas spędzony w izolacji, długość kary, powrót do przestępczości. Próba, na której przeprowadzono badania w odniesieniu do powyższych czynników była zróżnicowana, aczkolwiek z wyraźną dominacją jednego z nich.

Rozdział czwarty przedstawia analizę i interpretację badań własnych. Została przedstawiona w trzech paragrafach, odpowiadających konstrukcji kwestionariusza ankiety. Odnoszą się one do następujących kwestii: identyfikacji z Kościołem (stosunek osadzonych do wiary i jego determinanty); czynniki wpływające na rozwój wiary (życie sakramentalne, modlitwa, kontakty z rodziną); rola duszpasterza więziennego (udział w inicjatywach duszpasterskich i ich ocena). W poszczególnych częściach prezentacji wyników badań własnych Autor przedstawia ich wyniki za pomocą wykresów i tabel, które opisuje i niekiedy opatruje interpretacją, mającą na celu ukazanie możliwych powodów uzyskania takich wyników. Najczęściej analizowaną przy poszczególnych pytaniach zmienną niezależną jest wiek ankietowanych.

Rozdział piąty zawiera postulaty pastoralne dotyczące realizacji posługi duszpasterskiej wobec osadzonych. W celu ich przedstawienia Autor poddaje najpierw weryfikacji sformułowane wcześniej hipotezy badawcze. Z przyjętych jedenastu hipotez badawczych dziewięć zostało zweryfikowanych pozytywnie, dwie negatywnie. Następnie opisuje problemy duszpasterstwa więziennego w kontekście resocjalizacji. Wśród nich wymienia: niedostateczną liczbę kapelanów więziennych, ich ograniczoną dyspozycyjność duszpasterską, ograniczone możliwości indywidualnych kontaktów z więźniami, brak należytej formacji i przygotowania duchownych do tej posługi, niewielką liczbę osób świeckich wspomagających kapelana, znikome oddziaływanie duszpasterskie na funkcjonariuszy i pracowników więziennictwa, postrzeganie duszpasterstwa więziennego przez osadzonych tylko w kategorii posługi sakramentalnej, niezadawalający udział osadzonych w inicjatywach duszpasterskich i życiu sakramentalnym. Po przedstawieniu problemów duszpasterstwa więziennego Autor dysertacji formułuje postulaty pastoralne, które mogłyby nadać nową jakość duszpasterstwu więziennemu. Postuluje: lepsze przygotowanie duchownych podczas studiów i formacji seminaryjnej do

posługi w duszpasterstwie więziennym, zwiększenie liczby kapelanów więziennych, poszerzenie oferty duszpasterskiej o nowe inicjatywy o charakterze personalizującym, wspierające bardziej proces resocjalizacji, włączenie osadzonych w inicjatywy charytatywne, systematyczna katechizacja. Merytoryczną część dysertacji dopełnia zakończenie, w którym jej Autor streszcza poszczególne części pracy oraz wyniki badań.

Ocena merytoryczna rozprawy

Rozprawa doktorska mgra Leszka Mysiewicza podejmuje aktualny i ważny problem pastoralnoteologiczny, który domagał się nowego i obejmującego niedosatecznie zbadane do tej pory jego aspekty. Aktualność problemu badawczego dysertacji wynika z jednej strony z faktu przemian kulturowo-społecznych i religijnych, w których Kościół realizuje swoją misję pastoralną, a z drugiej z rozwoju, jaki dokonał się w rozumieniu problematyki związanej z odbywaniem kary pozbawienia wolności i związanej z nią resocjalizacją skazanych. Właściwa obecność duszpasterska Kościoła w środowisku więziennym wymaga dobrego zrozumienia tej problematyki oraz wpisania się w proces integralnej i wieloaspektowej pomocy skazanym w powrocie, po odbyciu kary, do życia w społeczeństwie. Wypracowanie dobrej koncepcji duszpasterstwa więziennego łączy się bowiem zarówno z refleksją teoretyczną opisującą teologiczne kryteria tej działalności jak i z namysłem socjologicznym i pedagogicznym pozwalającym lepiej poznać współczesnego człowieka i sposoby pomocy resocjalizacyjnej, jakie są jemu oferowane. Jakkolwiek w literaturze polskiej – na co wskazał Doktorant – istnieją opracowania dotyczące duszpasterstwa więziennego, to jednak brakowało z pewnością ujęcia tego zagadnienia w kontekście resocjalizacji połączonej z życiem religijnym i duszpasterstwem. To ujęcie odwołuje się do chrześcijańskiej antropologii, która postrzega człowieka w sposób integralny, uwzględniający różne wymiary życia ludzkiego, w tym także wymiar duchowy i religijny. Przedstawione cechy opracowania wskazują na oryginalny i twórczy sposób podejścia do problemu badawczego dysertacji. Stąd praca charakteryzuje się dostatecznym stopniem oryginalności i samodzielności myślowej Autora.

Trzy rozdziały pracy mają charakter teoretyczny, dwa badawczy. Rozdziały podejmujące zagadnienia współczesnego rozumienia i realizowania procesu resocjalizacji w zakładach karnych oraz opisujące działalność pastoralną Kościoła w tym procesie powstały w oparciu o analizę współczesnych aktów prawnych, dokumentów oficjalnego nauczania Kościoła oraz literatury przedmiotu. Wnioski sformułowane w rozdziale ukazującym postulaty dotyczące rozwoju i odnowy duszpasterstwa więziennego odwołują się zarówno do źródeł zastanych, jak i do wyników badań własnych. W części teoretycznej Autor dysertacji korzysta z osiągnięć nauk teologicznych i społecznych. W ten sposób opracowanie uzyskuje walor interdyscyplinarny i przekracza granice jednostronnego, zawężonego spojrzenia na opisywaną rzeczywistość. Na podkreślenie zasługuje podjęcie analizy relacji pomiędzy działalnością duszpasterską a resocjalizacją. Wyraża się to między innymi w bardzo trafnym zinterpretowaniu założeń, zasad, celów i paradygmatów procesu resocjalizacji w kontekście duchowego wymiaru życia ludzkiego oraz związanego z nim duszpasterstwa więziennego. Teoretyczna część pracy stanowi pod względem merytorycznym poprawną naukowo prezentację zagadnień stanowiących ich treść. Szkoda, że Doktorant nie wykazał się większą odwagą w dokonaniu syntezy różnych ujęć prezentowanych zagadnień. Przedstawiając tezy formułowane przez autorów opracowań nie podejmuje zasadniczo dyskusji, nie wskazuje na mocniejsze i słabsze strony tych wywodów, lecz w zasadzie przyjmuje je bezkrytycznie. Twórcza krytyka różnych ujęć prowadziłaby do

stworzenia oryginalnej syntezy i wniosła wkład w rozwój rozumienia czy interpretacji danego zagadnienia. Od strony merytorycznej wskazałbym jeszcze na mało precyzyjne posługiwanie się terminami „wiara” i „religijność”. Doktorant używa często sformułowania: „wiara w Boga, ukazana przez religijność” lub stwierdza, że „zaangażowanie więźniów w życie religijne ukazuje ich wiarę w Boga”. Wydaje się, że jest to zbyt duża redukcja wiary do pewnych tylko przejawów kultu religijnego. Jakkolwiek pewne zawężenia terminologiczne są potrzebne, to jednak Autor dysertacji nie uzasadnia, dlaczego na podstawie wybranych przejawów religijności można wnioskować o wierze respondenta. Trudno też uzyskać po lekturze dysertacji pewien wyraźny obraz specyfiki religijności osoby skazanej osadzonej w więzieniu. Można odnieść wrażenie, że sytuacja osadzonych nie ma wpływu na charakter ich religijności i sposób jej wyrażania.

Część badawczą tworzą dwa rozdziały dysertacji – trzeci i czwarty. Pierwszy z nich ukazuje metodologię badań własnych, drugi ich analizę i interpretację. Autor w poprawny sposób określił główny problem badawczy oraz problemy szczegółowe. Właściwie sformułował hipotezy badawcze i odpowiednio dobrał metodę przeprowadzenia badań (sondaż diagnostyczny) a także narzędzie badawcze (kwestionariusz ankiety). Badania zostały przeprowadzone na reprezentatywnej próbie. Rodzi się jednak pytanie, czy na podstawie sformułowanych w kwestionariuszu ankiety pytań można nie tylko stwierdzić, jaki jest stan rzeczy, ale także rozpoznać, dlaczego stan rzeczy jest właśnie taki? To z kolei jest niezmiernie ważne dla opisu rozwoju danej sytuacji oraz wprowadzenia takich działań, które ten rozwój odpowiednio ukierunkują. Badania zatem dostarczyły danych do opisu rzeczywistości, lecz nie do końca do rozpoznania przyczyn takiego właśnie stanu rzeczy. Jeśli chodzi o prezentację i interpretację badań Autor posłużył się wykresami, tabelami oraz opisem uzyskanych wyników. Spośród zmiennych niezależnych do prezentacji i analizy wyników badań najczęściej wybierał „wiek osadzonych”, rzadziej „wykształcenie”, sporadycznie inne zmienne, takie jak „czas spędzony w izolacji więziennej”, „ponowne osadzenie”. Te ostatnie jednak oddają o wiele bardziej specyfikę religijności osadzonego niż te, na których skupił się Autor. Tutaj, podobnie jak w części teoretycznej pracy, zbyt mało wybrzmiała specyfika duchowości i religijności osoby osadzonej. Niektóre dane nie dają też właściwego opisu badanej rzeczywistości. Prezentując zależność autodeklaracji wiary od wykształcenia (s. 137) Autor wnioskuje, że osoby z wykształceniem ponadgimnazjalnym najczęściej deklarują się jako wierzące, ale tych osób jest w badanej grupie aż 50,89% przy czym z wykształceniem wyższym tylko 8,1% (por. s. 122). Uwzględniając powyższe zastrzeżenia należy jednak stwierdzić, że uzyskane przez Autora dane oraz ich interpretacja stanowią, wraz z treściami zawartymi w dwóch pierwszych rozdziałach, odpowiednie przesłanki do wyprowadzenia wniosków, jakie zostały przedstawione w ostatnim rozdziale dysertacji.

Konkludując: przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgra Leszka Mysiewicza jest od strony merytorycznej poprawną prezentacją zagadnienia dotyczącego znaczenia, miejsca i roli duszpasterskiej działalności Kościoła w procesie resocjalizacji osób pozbawionych wolności. Dysertacja spełnia kryteria naukowego opracowania problemu badawczego. Jej Autor dąży do poznania prawdy stosując metody rzetelnego dowodzenia i logicznej analizy. Stawiane tezy uzasadnia poprawnie. Wnioski wyprowadza w oparciu o sformułowane wcześniej przesłanki. Praca charakteryzuje się dostatecznym stopniem oryginalności i odpowiednią merytoryczną poprawnością. Może inspirować do podjęcia dalszych badań, związanych z posługą pastoralną Kościoła wobec osób pozbawionych wolności.

Ocena formalna rozprawy

Rozprawa – choć Autor nie wspomina o tym – została oparta na paradygmacie badawczym teologii pastoralnej. Tworzą go trzy kroki badawcze: ontologia, kairologia i prakseologia. Dwa pierwsze rozdziały ukazują przesłankę ontologiczną – opisują istotę badanej rzeczywistości. Rozdziały trzeci i czwarty przesłankę kairologiczną – przedstawiają stan faktyczny badanej rzeczywistości. Rozdział piąty jest wnioskiem pastoralno-prakseologicznym – postuluje pastoralną odnowę badanej rzeczywistości. Praca od strony metodologicznej spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Struktura pracy jest czytelna i logiczna, odzwierciedla problematykę pracy. Autor w dostatecznym stopniu opanował technikę prowadzenia i analizowania badań naukowych oraz pisanie prac naukowych. Źródła pracy zostały dobrane poprawnie i wykorzystane w stopniu dostatecznym. Można by je uzupełnić o różne wypowiedzi papieży ostatnich lat (św. Jana Pawła II, Benedykta XVI, Franciszka), skierowane bezpośrednio do osadzonych czy personelu więziennego.

Źródła pracy zostały dobrane w poprawny sposób i wykorzystane w stopniu dobrym. Przypisy stosowane poprawnie, zgodnie z zasadami przyjętymi w pracach naukowych. Wykaz skrótów i bibliografia są sporządzone według zasad opracowania naukowego. Język pracy poprawny, odpowiada jej charakterowi. Doktorant wykazała się dostateczną znajomością terminologii naukowej i umiejętnością posługiwania się językiem naukowym.

Słabszą stroną opracowania jest jego wstęp i zakończenie. We wstępie warto by sprecyzować pojęcia, którymi Autor będzie się posługiwał w pracy a także opisać, co znaczy w kontekście zamierzonych badań ów „pisteologiczny aspekt”. Dość pobieżnie przedstawiony został dotychczasowy stan badań w obszarze, którym zamierzał zająć się Doktorant. Wymienione zostały tylko nazwiska autorów, bez podania publikacji i tematyki, którą podejmowały. Zakończenie z kolei jest zasadniczo powtórzeniem części wstępu oraz podaniem niektórych danych z badań, które już wcześniej zostały przedstawione. Należy jednak wskazać także na to, że zarysowanej we wstępie pracy koncepcji Autor pozostał wierny, realizował ją świadomie i konsekwentnie, co nadało dysertacji walor logicznego i czytelnego opracowania naukowego.

Konkludując: rozprawa doktorska mgra Leszka Mysiewicza jest od strony metodologicznej (formalnej) poprawnym naukowo przedstawieniem zagadnienia stanowiącego problem badawczy dysertacji, spełniającym kryteria stosowane przy przygotowywaniu, przeprowadzaniu i publikowaniu tego rodzaju badań naukowych.

Wniosek końcowy

Przedstawioną do recenzji dysertację mgra Leszka Mysiewicza oceniam pozytywnie. Podjęty w niej problem badawczy jest oryginalny i posiada duże znaczenia zarówno dla teorii, jak i praktyki pastoralnej. Opracowanie charakteryzuje się dostatecznym stopniem oryginalności myślowej Doktoranta i zostało przygotowane przy pomocy właściwie dobranych metod i narzędzi badawczych. Rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Doktorant wykazał się ogólną wiedzę teoretyczną w zakresie teologii pastoralnej, szczególnie w zakresie duszpasterstwa więziennego a także umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Praca poszerza dotychczasowy stan badań w tym obszarze i wskazuje na potrzebę ich kontynuowania. Cennym – moim zdaniem – byłoby

opracowanie i opublikowanie na podstawie przeprowadzonych badań kompendium duszpasterskiego dla więziennych kapelanów.

Stwierdzam zatem, że recenzowana rozprawa naukowa spełnia wymagania stawiane przez obowiązujące przepisy prawne (Art. 179 Ustawy Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 3 lipca 2018 r.: Dz. U. z 2018 r. poz. 1669; Rozporządzenia MNiSW z dnia 19.01.2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym i postępowaniu o nadanie tytułu profesora: Dz.U. z 2018, poz. 261). W związku z tym występuję z wnioskiem do Rady Naukowej Dyscypliny nauki teologiczne Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie o dopuszczenie mgra Leszka Mysiewicza do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

.....
ks. dr hab. Mieczysław Polak

Poznań, dnia 03 września 2020 r.